ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 15, številka 3, december 2011 · ISSN 1408-2969

FILOZOFIJA FRANZA BRENTANA

Alfred Kastil

Filozofija Franza Brentana, predstavljena za gospo Sophie Brentano

prevedla Tanja Pihlar

Citiranje: Alfred Kastil, »Filozofija Franza Brentana, predstavljena za gospo Sophie Brentano«, *Analiza: časopis za kritično misel* 15, št. 3 (2011): 107–116.

Prevod. Licenca Creative Commons, ki velja za arhiv revije, za prevode ne velja; pravice izvirnika pripadajo njegovim imetnikom.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je izvirna tiskarska datoteka številke, ki ji je bil leta 2026 dodan ta naslovni list. Strani in prelomi ustrezajo tiskani izdaji.

Alfred Kastil
Prevedla Tanja Pihlar

Filozofija Franza Brentana, predstavljena za gospo Sophie Brentano*

[1.] Čeprav je filozofija najstarejša med vsemi znanostmi, njena več kot dvatisočletna zgodovina kaže malo od tega, kar v ostalih znanostih utegne veljati za znak njihove zrelosti: splošno soglasje njihovih predstavnikov v njihovih naukih. Prepir zajema vsa njena področja in za predmet nima le posameznosti ali manj pomembnih vprašanj, ampak sega v globino, vse do temeljev. Ja, gre celo tako daleč, da ni soglasja niti o definiciji filozofije. Zato se ne moremo izogniti temu, da za začetek predstavitve nauka nekega filozofa pridemo na čisto o tem, kaj je sam razumel z izrazom filozofija.

Brentano pri razmejitvi področja izhaja iz razlikovanja med dvema razredoma objektov, ki so nam dani v izkustvu. Eni so *fizični* objekti: to so stvari, ki so prostorsko razsežne in imajo katerekoli kvalitete; skupno jim je vsaj, da zavzemajo mesta, naj bodo mirujoča ali dojeta v gibanju. O naravi tega, kar zavzema mesta, so se nazori med stoletji spreminjali. Vendar obstaja soglasje o tem, da so vidna telesa sestavljena iz majhnih nevidnih delcev. Dolgo časa so bili prepričani, da utegnejo biti tako imenovani atomi zadnji, ne več dalje deljivi elementi fizičnega sveta, vendar danes vlada soglasje, da so tudi atomi še zelo kompliciranе tvorbe.

Soglasje velja tudi o tem, da moramo zadnje elemente fizičnega sveta misliti kot na katerikoli način kvalitativno določene in da kvalitete fizičnih stvari mislimo po analogiji s kvalitetami, ki jih čutno zremo, na primer z barvami. Z drugimi besedami, predstavljamo si, da so dejansko eksistirajoče kvalitete teles z mesti, to je z deli prostora, ki jih zasedajo, v analognem odnosu kot so barvna telesa, ki jih vidimo, z videnim mestom, z ustreznim delom našega vidnega polja.

Če bi na primer rdeča krogla dejansko obstajala, bi bila z rdečo kvaliteto zapolnjen del prostora, rdeče telo. Toda nimamo razloga za domnevo, da so telesa dejansko barvna ali da imajo kako drugo čutno dostopno kvaliteto, nasprotno: imamo številne razloge za domnevo, da ni tako. Vendar nas to ne ovira, da ne bi barvne stvari kot take uporabljali kot primera za telesa, kajti kot smo že nakazali, je pojem telesa prostorsko razsežna stvar s katerokoli kvaliteto.

* Prevedeno po Kastil, A. (2002) »Franz Brentanos Philosophie dargestellt für Frau Sophie Brentano«. *FDOEP-Nachrichten*, 10, str.7-21. Uredil Thomas Binder.

To področje telesnega ali fizičnega je predmet naravoslovja.

Četudi je tako določen splošen pojem fizičnega zadovoljivo jasen, je treba upoštevati, da nismo vnaprej gotovi o tem, ali fizične stvari dejansko *obstajajo*. Ne zaznamo jih neposredno, ampak smo po naravi slepo prepričani vanje. Toda to prepričanje ni neupravičeno. Kaže se namreč, da je z domnevo, po kateri fizične stvari (to je v svoji zadnjih elementih: deli atomov) dejansko obstajajo, mogoče izkustvena dejstva neskončno lažje pojasniti, kot bi bilo to mogoče s katero drugo predstavljivo hipotezo.

Obstajajo tudi stvari, o katerih nimamo gotovosti šele na podlagi hipoteze, ampak na podlagi neposredne zaznave. Ali natančneje rečeno: obstaja stvar, o kateri sem neposredno gotov, namreč jaz sam. In kar velja zame, velja za vsakogar od mojih soljudi. Vsakdo zaznava samega sebe z neposredno gotovostjo.

Dvomljivo utegne biti, ali barvna stvar, ki jo imam za predmet, če držim oči odprte, dejansko eksistira. Lahko seveda sanjam. Toda, *da* jo imam sedaj na nazoren način za predmet, o tem imam na podlagi neposredne zaznave nedvomno gotovost. Kar velja za barve, velja tudi za zvoke in druge vrste čutnih vsebin, kot so toplo in mraz, trdo in mehko, sladko in grenko ipd. Če te dejansko obstajajo, je vprašljivo, toda, *da sedaj* nekaj vidim, nekaj slišim, občutim toplo ipd. ipd., ni hipoteza, ampak dejstvo, ugotovljeno na podlagi neposredne zaznave.

V tem smislu je Descartes dejal: o vsem lahko dvomim, le o tem, *da* sedaj dvomim, da sedaj mislim, čutim, želim ipd., ne morem dvomiti.

Področju fizičnega ali tako imenovanemu telesnemu svetu je postavljeno nasproti področje psihičnega. Njegovo raziskovanje sodi na področje *filozofije*. Vendar z njim to področje ni izčrpano. Naj se, kot bomo kmalu spoznali, psihično še tako močno razlikuje od fizičnega, pa ne manjka tudi njunih skupnih značilnosti. Številni pojmi pripadajo obema na enak način in oba imata v osnovi določene stavke, ki so tako splošni, da ne zajemajo le enega od obeh omenjenih področij izkušnje, ampak oba. Primeri: tako fizično kot psihično sodi k splošnemu pojmu nekaj (=stvari) in obema je skupno, da jima pripadajo časovna določila, kot so začetek ali trajanje ali konec. Oba sta nadalje podvržena splošnemu vzročnemu zakonu. Niso le procesi v prostorskem zunanjem svetu povezani drug z drugim z verigo vzrokov in učikov, ampak tudi na področju psihičnega ni absolutnega naključja, ampak ima vse, kar tu poteka, svoje določene vzroke in učinke.

Znanost, ki se ukvarja z zakoni psihičnega, imenujemo *psihologija*. Splošnejša znanost, ki na celotnem področju izkušnje raziskuje skupna določila in zakone, ki veljajo tako za psihično kot tudi za fizično, se imenuje *splošen nauk o biti*, v latinščini *ontologija*. Aristotel jo je imenoval *prva filozofija* in pozneje je zanjo nastalo drugo ime, ki se ga uporablja še danes, vendar je bilo žal povod za napačne razlage. To je ime *metafizika*.

Tu utegne biti na mestu kratka opazka o izvoru tega imena in nesporazumih, ki jih je povzročilo. Poznejši pripadnik Aristotelove šole po imenu Andronikos (imenovan Andronikos z Rodosa), ki je živel okoli 70 let pr. n. št. in je bil predstojnik slavne Aleksandrijske knjižnice, si je zadal za nalogo, da stvarno uredi

Aristotelove spise. Razlikoval je spise o logiki (združil jih je pod naslovom »Organon« (= orodje /mišljenja/)), spise o etiki ter spise o naravi, ki jih je združil in jim dal naslov »Fizika« (ta physika). Zanje je zlahka našel razmejitev in ustrezno ime. Prav tako za tri knjige, ki obravnavajo psihično, in jih je že Aristotel imenoval »Knjiga o duši« (ta peri psych s). Pri preostalih dvanajstih knjigah pa se je znašel v zadregi. Ni jih bilo mogoče razvrstiti v nobeno od obeh skupin, niti k fiziki niti k psihologiji; tako si je pomagal s tem, da jih je v katalogu uvrstil za knjigami o fiziki in jih je po tem povsem zunanjem odnosu poimenoval »to, kar sledi knjigam o fiziki«, v grščini *ta meta ta physika.* To so pozneje združili v izraz »metafizika«.

Na to povsem zunanjo povezavo so pozneje pozabili in so pojasnjevali ta izraz tako, kakor prvotno sploh ni bil namen in tudi stvarno ni upravičeno. Namesto da bi razumeli, da gre pri tem za skupne zakone za fizično in psihično, so smisel imena razlagali tako, kot da gre za nekaj, kar je »za naravo«, kot da fizični svet, o katerem govorijo fiziki, ne bi bila dokončna stvarnost, ampak tako rekoč zavesa, za katero bi bila skrita šele prava stvarnost. Tako je na primer menil Kant, da so stvari, za katere naravoslovje postavlja zakone, goli pojavi, za katerimi so skrite »stvari na sebi«, ki so tako povsem nedostopne našemu spoznanju, da zanje ne moremo uporabiti nobenega od naših pojmov, niti pojma prostorskega niti pojma časovnega.

S tem je bil povsem narobe razumljen stari pojem metafizike. Pri metafizikih ne gre za nekaj, kar je »za fizičnimi in psihičnimi stvarmi«, ampak za to, kar je obem skupno. Sem sodi med drugim najodličnejše vprašanje filozofije, namreč vprašanje, ali imata obe področji skupen zadnji stvariteljski vzrok.

2. S tema dvema disciplinama psihologija in metafizika je zamejeno področje teoretične filozofije.

Teoretične filozofije, kajti poleg obeh omenjenih sodijo k filozofiji še tri praktične discipline, namreč umetnost pravilnega razsojanja, umetnost pravilne (nravne) izbire in umetnost lepih predstav, za kar poznamo izraze: logika, etika in estetika.

Kar zadeva vsebino teh treh »filozofskih umetnosti«, bomo to podrobneje pojasnili v nadaljevanju. Najprej o vprašanju, ki je neposredno povezano z definicijo filozofije: iz katerega razloga omenjenih pet disciplin, obe teoretični disciplini psihologija in metafizika ter tri praktične etstetika, logika in etika označujemo s skupnim imenom »filozofija«? Skupno ime kaže na neko določeno enotnost. V čem je ta enotnost?

Brentanov odgovor se glasi: ker se lahko z metafiziko in s tremi praktičnimi disciplinami natančno ukvarja le tisti, ki ima v zadostni meri na voljo psihološka spoznanja. Psihologija je namreč podlaga za tiste štiri discipline, ki jih označujemo s skupnim imenom filozofija, podobno kot je v naravoslovju fizika (v ožjem smislu) podlaga za kemijo in biologijo.

Da bi to povezavo pravilno razumeli, moramo podrobneje obravnavati splošen pojem psihičnega in temeljno klasifikacijo pojavov, ki jih imenujemo psihični. S tem že stopamo na področje odkritij in razlag, za katere filozofija dolguje zahvalo Franzu Brentanu.

3. V to svrho moramo vprašati, kako je treba določiti *splošen pojem psihičnega*?

Ta pojem tako kot vsi naši pojmi izvira iz izkustva, kajti noben nam ni vrojen. Vseskozi smo odvisni od zaznav, iz katerih dobimo naše pojme s pomočjo abstrakcije. Tako na primer oseba, ki je slepa od rojstva, nima niti splošnega pojma barvnega niti nima posebnih pojmov rdeče in modro. Vsekakor moremo pojme, ki so nam dostopni, prosto kombinirati in tako pridemo do misli o stvareh, ki niso neposredno dostopne naši zaznavi, pri *elementnih* pa smo odvisni od zaznav. Geometer na primer uporablja določene elementarne pojme, ki so neposredno dobljeni iz čutne zaznave: prostorska razsežnost, razdalja med mesti, razlike v smeri. Shaja s temi maloštevilnimi elementi, tako da jih kombinira in pride s tem do tvorb, ki jih ne moremo več predočiti si nazorno, kot na primer lika, ki ga zamejuje 1000 stranic. S prosto kombinacijo elementov pride celo prek področja trodimenzionalnega, ki je neposredno dostopno čutni zaznavi, in sicer kolikor splošen pojem dimenzije kombinira s poljubnim številom. Ta splošen pojem števila je spet dobljen iz zaznave, ne da bi bili pri tem odvisni od majhnih števil, ki ustrezajo količinam, ki jih lahko dojamemo s čuti. Nazorno nam je na primer dana količina treh stvari, če pa imamo pojem količine, moremo v mislih preseči katerokoli poljubno velikost.

Kar velja za vse naše pojme, velja seveda tudi za pojem psihičnega. Ta izvira iz zaznavc in da bi ga nazadnje osvetlili, moramo opozoriti na primere, dane v neposrednem izkustvu. Takšni primeri so videnje, slišanje, čutenje, verovanje, zanikanje, željenje, upanje, sovraštvo, dajanje prednosti, sklepanje, zanikanje ipd.

Kaj imajo vsi ti primeri skupnega?

Na to odgovarja Brentano: vsi imajo nekaj za predmet. Usmerjeni so na nekaj kot objekt. Kdor vidi, ima za predmet barvno mesto, kdor tipa, ima prav tako za predmet nekaj, kar je lokalizirano in ima določeno kvaliteto. Kdor v nekaj veruje, ima za predmet stvar, v katero veruje. Kdor si nekaj želi, ima za predmet to, kar si želi. *Imeti nekaj za predmet je psihološki temeljni pojem*. Je povsem elementaren pojem, to je ni ga mogoče speljati na nič drugega in ga pojasniti s pomočjo razčlenitve. Ker je sam zadnji element izkustva.

Nič manj si niso prizadevali, da bi ga pojasnili z drugimi pojmi. Tako na primer s pojmom notranje eksistence. V tistem, ki vidi, pravijo, je barvno; v tistem, ki verjame v Boga, je nekako Bog. Kdor si nekaj želi, v tem je to, kar si želi, sicer ne dejansko, ampak kot to, kar je želeno; prav tako tudi tisti, ki vidi, ni dejansko rdeč ali moder, ampak ima v sebi rdeče oziroma modro le kot tisti, ki vidi.

Toda, odgovarja Brentano, to niso analize pojmov, ampak gre za metaforičnen opis nečesa, česar ni mogoče analizirati, ker je zadnji element izkustva. Tudi takšni »razlagalci« pripominjajo, da v tistem, ki vidi, notranja eksistenca barvnega ni mišljena v pravem smislu, ampak v metaforičnem. V tistem, ki vidi, barvno ni dejansko; v tistem, ki verjame v Boga, Bog ni dejansko in kdor misli na trikotnik, ni trikoten, ampak je barvno le »kot to, kar je videno« v tistem, ki vidi, in trikotnik je le kot to, kar je mišljeno, v tistem, ki misli ipd. S takšnimi frazami ne pojasnimo sploh ničesar, ampak se gibljemo v krogu. Kaj pomeni barvno videnje? Odgovarjajo: barvno je v nas kot to, kar je videno. Toda ali to ne pome-

ni nič drugega kot: vidimo barvno? Kdor meni, da je trikotnik, ko nekdo misli nanj, v tistem, ki misli, ne pove nič drugega, kot da je mišljen, in kdor pravi, da je mišljen, s tem ne pove nič drugega, kot da obstaja nekdo, ki misli nanj oziroma ga ima za predmet.

Na kratko: psihološki temeljni pojem »imeti nekaj za predmet« ni mogoče več analizirati, ampak ga lahko pojasnimo le s primeri. Kdor zahteva več, zahteva nesmiselno. Tako kot namreč ni mogoče dokazati vsake trditve, ker mora vsako dokazovanje nazadnje temeljiti na stavkih, ki ne potrebujejo nobenega dokaza več, tudi ni mogoče, da bi pri definiranju neki pojem poskušali vedno znova pojasniti z drugimi pojmi. Nasprotno, v zadnji instanci moramo navezati na pojme, ki jih ni mogoče več analizirati in jih lahko pojasnimo le tako, da opozorimo na primere.

Nemara kdo meni, da lahko kaj prispeva k osvetlitvi, če pojem uvrsti k nadrejenemu splošnemu pojmu »odnos«. Gotovo je pravilno, da gre pri nekaj imeti za predmet za odnos za relacijo. Toda obstajajo različne vrste relacij. Na primer primerjalna relacija (*A* je večji od *B*-ja, rumeno je bolj svetlo od rdečega, Karl je starejši od Franza ipd.). Druga vrsta relacije je odnos vzročnosti (*A* je učinek *B*-ja), spet druga vrsta je relacija med stvarjo in lastnostmi, odnos med mejo in tem, kar zamejuje (na primer površina in telo) ipd. Nobene od teh relacij ne moremo izpeljati na neko drugo in da bi lahko za vsako pojmovno dojeli njeno posebnost, je potrebno posebno izkustvo. Tako kot s primerjalnim odnosom ni mogoče pojasniti vzročnega odnosa ali odnosa stikanja (meja in to, kar zamejuje), tudi z vsemi temi relacijami ni mogoče pojasniti bistva predmetnega odnosa. Za ta pojem so potrebne posebne izkustvene predstave, iz katerih ga lahko abstrahiramo. Ni dovolj, da na splošno vemo, kaj pomeni beseda »odnos«, ampak moramo izkusiti, doživeti na primerih, kaj posebnega je »predmetni odnos«. Kako ga poimenujemo, je sekundarno vprašanje. Komur izraz ne ustreza, naj uporablja drugega, ki se mu zdi bolj priročen. To so storili nekateri sholastiki, ki so govorili o »intencionalnem odnosu«. Tej terminologiji ne moremo ničesar oporekati, če ne bi obstajala nevarnost, da mislimo pri tem na namen, težnjo, željnost. Na ta nesporazum dejansko ne naletimo tako redko. Prav tako ne bi smelo biti nesporazuma pri izrazih »zavest« ali »odnos zavesti«, vendar ta beseda ni povsem nedovzetna za nesporazume, ker jo pogosto uporabljamo v nekoliko ožjem pomenu, namreč v pomenu samozavedanja. Za nekoga na primer, ki nekaj vidi in pri tem zaznava, da nekaj vidi, rečemo, da se zaveda samega sebe kot tistega, ki vidi, ali na kratko: ima zavest o samem sebi. Lahko bi rekli tudi, da ima zavest o barvnem, to je. da ima za predmet barvno.

Kot rečeno, terminologija ni odločilnega pomena. Bistveno je, da pojme, za katere gre, jasno dojamemo s pomočjo primerov.V nadaljevanju bomo dali prednost izrazoma »predmetni odnos« in »imeti nekaj za predmet«, kar pa ne izključuje možnosti, da ne bomo priložnostno uporabljali tudi izrazov »zavest o nečem« ali »intencionalni odnos«.

4. Čeprav ničesar ne pojasnimo, če pojmu predmetni odnos podtikamo druge vrste relacije, bomo v določeni meri dosegli namen, če predmetni odnos razmejimo od drugih vrst odnosov, to je ga od njih ostro razlikujemo. Kaj nekaj je,

nam je pogosto jasno šele, če to primerjamo s tem, kar ni. Razumevanje pogosto pomeni kar pravilno razlikovanje.

Rodovni pojem lahko pojasnimo tudi tako, da naštejemo vrstne pojme, ki sodijo k njemu. Tako na primer splošen pojem barvnega pojasnimo z vrstami rdeče, modro, rumeno ipd. Zaradi tega pravilna klasifikacija bistveno prispeva k pojasnitvi in prav tako je Brentanova zasluga, da je to podal za psihično področje, to je za predmetni odnos.

Zato se moramo najprej pomuditi pri njegovi klasifikaciji psihičnih dejavnosti.

Kajpada tudi pred njim ni manjkalo poskusov klasifikacije, a se mu ti zdijo iz dvojnega razloga nezadostni. Prvič, ker si niso bili na jasnem o tem, s katerega vidika je treba razdeliti področje, in drugič, ker niso pravilno razmejili posebna področja.

5. Na podlagi preprostega razmisleka spoznamo vidik, s pomočjo katerega dobimo teoretično pomembno razdelitev stanj zavesti. Ta je v tem, v čemer se psihično razlikuje od fizičnega, to je *v upoštevanju bistvenih razlik v načinu, kako imamo nekaj za predmet*. Verjetno so si ta vidik predstavljali tudi pri poskusih klasifikacije pred Brentanom. Malodane na splošno so prevzeli Kantovo trojno delitev na mišljenje, čustvo in voljo. Pri teh treh razredih so torej imeli način odnosa do objekta za bistveno različen ali pravilneje rečeno: kaže se tendenca, da bi psihične dejavnosti klasificirali s tega vidika, četudi to ni bilo povsem jasno izraženo in se njegovi zagovorniki niso tega jasno zavedali. Kakorkoli že, ta tradicionalna razdelitev ne izpolnjuje svojega namena, kot je Brentano prepričljivo prikazal v temeljiti razpravi v prvem zvezku njegove *Psihologije* (1874).[1] V prvem členu »mišljenje« združuje dve popolnoma različni vrsti odnosa imeti nekaj za predmet, pri obeh drugih členih (čustvo in volja) pa ločuje, kar se bistveno ujema po načinu predmetnega odnosa. Na njihovo mesto je Brentano postavil trojno delitev v predstave, sodbe in interese, kar je utemeljil takole:

Vsakdo priznava, da med primerom, ko si nekaj le predstavljamo – naj gre za nazorno ali pojmovno predstavljanje – in primerom, ko o tem, kar si predstavljamo, tudi razsojamo, obstaja razlika. Toda v čem je ta? Mnogi, da celo večina meni, da so sodbe bolj zapletene v primerjavi z golimi predstavami. Razsojanje naj bi bilo namreč po svojem bistvu zveza dveh predstav. Toda že J. St. Mill je v svoji *Logiki* nasprotno pripomnil: »Povsem pravilno je, da imamo tedaj, ko sodimo žzlato je zlato' idejo zlata in idejo rumene barve in da moramo ti dve ideji združiti v našem duhu. Toda jasno je, da je to samo del tega, kar se dogaja; kajti dve ideji lahko združimo brez prepričanja; ko si nekaj samo izmislimo, na primer zlato goro, ali ko nismo naravnost v nekaj prepričani. Kajti tudi če nismo prepričani, da je bil Mohamed božji apostol, moramo združiti idejo Mohameda z idejo apostola. Določiti, kaj se dogaja v primeru strinjanja in zani-

[1] Brentano, F (1897). *Psychologie vom empirischen Standpunkte*. Leipzig: Duncker & Humblot. II. knjiga v prvem zvezku je namenjena »psihičnim pojavom na splošno« (drugega zvezka Brentano ni dokončal), poglavja 5-9 obravnavajo njihovo klasifikacijo.

kanja razen povezovanja dveh idej, je eden izmed najbolj zapletenih metafizičnih problemov«.[2]

Naj je ta Millova pripomba v bistvu še tako ustrezna, kaže v zadnjem stavku na pomanjkanje jasnosti o povsem psihološkem značaju problema. Ne gre za enega izmed najbolj zapletenih metafizičnih problemov, ampak za čisto psihološkega, namreč za vprašanje, ali je pri prepričanju in zanikanju način, kako imamo nekaj za predmet, bistveno različen od načina, ko imamo nekaj za predmet pri golih predstavah. Ta je različen in da je različen, je Brentano dokazoval takole:

Pravi, sploh ni pravilno, da gre pri vseh sodbah za povezavo ali ločevanje predstavljenih značilnosti. Če rečemo, da »*A* eksistira«, ta stavek ni, kot so prepričani mnogi, predikacija, pri kateri bi bil pojem »eksistenca« kot predikat povezan z *A*-jem kot subjektom. Predmet, o katerem smo prepričani, ni povezava znaka »eksistenca« z *A*-jem, ampak je to predmet *A* sam. Prav tako ko rečem »*A* ne eksistira«, ne gre za predikacijo eksistence *A*-ju v nasprotnem smislu, za zanikanje zveze znaka »eksistenca« z *A*-jem, ampak je *A* predmet, ki ga zanikamo.

Da bi bilo to res jasno, opozarja Brentano na temeljni zakon logike: kdor je prepričan v celoto, je prepričan vključno v vsak del. Kdor torej priznava zvezo znakov, naposled priznava vsak posamezen element zveze. Kdor priznava, da obstaja učen človek, to je zvezo nekega človeka z znakom učenost, priznava vključno, da obstaja človek. Uporabimo to pri sodbi »*A* je«. Če bi bila ta sodba priznavanje zveze znaka eksistenca z *A*-jem, bi bilo v to vključeno tudi priznavanje vsakega posameznega elementa zveze, torej tudi priznavanje *A*-ja. Tako se ne bi mogli izogniti preprostemu priznavanju *A*-ja. Toda v čem bi se to preprosto priznavanje *A*-ja razlikovalo od priznavanja zveze *A*-ja z znakom eksistenca? Očitno na noben način. Torej predmet sodbe ni nič drugega kot *A*.

To postane nemara še bolj očitno, če razmislimo o stavku »*A*-ja ni«. Ko Brentano to počne, opozarja na drugi zakon logike: kdor zanika celoto, ne zanika vključno vsakega dela celote. Kdor torej zanika zvezo znakov, s tem nikakor ne zanika vsakega posameznega znaka. Kdor na primer zanika, da obstaja učen ptič, to je zvezo ptiča z znakom učenost, s tem nikakor ne zanika vključno tega, da ptič ali učenost dejansko obstajata. Uporabimo to na našem primeru. Če bi bila sodba »*A*-ja ni« zanikanje zveze znaka eksistenca z *A*-jem, bi s tem nikakor ne zanikali *A*-ja samega. To pa bi bil prav smisel stavka, predmet te negativne sodbe torej ni nič drugega kot *A*.

Če razlika med golim predstavljanjem in razsojanjem ne more biti v tem, da gre v enem primeru za zvezo znakov, v drugem pa ne – kajti obstajajo zveze predstav brez sodb in sodbe brez zveze predstav, razlika ne more biti v ničemer drugem, kot da gre pri sodbah za povsem drugačen način, kako imamo nekaj za predmet, ki se pridruži predstavljanju. To se jasno kaže na sledečem:

[2] Ta citat je iz knjige J. St. Milla *Logika,* 5. pogl., I. knjiga, 1 razdelek. Gre očitno za Kastilov lasten prevod, ker tekst odstopa od »klasičnega« prevoda Theodorja Gomperza. Prim. Mill, J. St. (1884). *System der deductiven und inductiven Logik*. Prev. Gomperz Th. 1. zv., 2. izd. Leipzig: Fues's Verlag (R. Reisland), str. 96 in sl.

Predstavljamo si lahko sicer nasprotja, kot so črno in belo, prepričanje in zanikanje, toplo in mrzlo ipd., ne moremo pa si eno in isto stvar predstavljati na nasproten način. To je pri predstavah je lahko nasprotje le v objektu in ne v načinu predstavljanja tega objekta. Drugače je pri sodbah. Kdor reče »*A* je«, ima za objekt povsem isto stvar, kot tisti, ki reče »*A*-ja ni«, ampak je kot tisti, ki razsoja, z njo v nasprotnem odnosu. V predstavnem odnosu torej sploh ne more biti nasprotja, ampak je pri razsojevalnem odnosu, kar najbolj jasno kaže, da sta oba bistveno različna drug od drugega.

S to razliko je povezana še neka druga: vsaka sodba je bodisi resnična ali neresnična in če je trdilna sodba resnična, mora biti nikalna neresnična in narobe. Predstavam je kot vsako notranje nasprotje tudi resnično in neresnično, povezano z zanikanje in priznavanjem, nekaj tujega. Dokler si nekaj le predstavljamo, se ne moremo motiti in vsako bitje, ki ni zmožno razsojanja, sploh ne bi razumelo, kaj naj bi bilo mišljeno z resničnim in neresničnim.

Toliko o upravičitvi trditve, da pri običajni klasifikaciji psihičnih dejavnosti na mišljenje, čustva in voljo prvi člen združuje dva popolnoma različna načina odnosa imeti nekaj za predmet. Namesto domnevno enotnega razreda mišljenja moramo postaviti dva temeljna razreda predstave in sodbe.

6. Pri stari klasifikaciji je bila pri drugih dveh členih storjena nasprotna napaka: čustva in volja nista prav tako povsem različna načina odnosa do objekta, kot so predstave in sodbe. Tu Brentano ni tako kot v prejšnjem primeru uvedel novosti, kajti od Aristotela do 18. stoletja so za čustva in stremljenje sprejemali dva temeljna razreda. Toda manjkala je utemeljitev, kajti sploh nihče pred Brentanom ni upošteval vprašanja o temeljni klasifikaciji psihičnih dejavnosti v njegovem polnem pomenu in ga sistematično raziskal.

Kje naj bi bila, če naj bi šlo za dva temeljna razreda, meja med njima? Kot primer raziščimo naslednji niz: žalost – hrepenenje po pogrešani dobrini – upanje, da bo naša – zahteva, da jo dobimo – pogum, da to poskušamo storiti – odločitev volje za dejanje. Ena skrajnost je čustvo, druga je volja in zdi se, da sta oba daleč vsaksebi. Če upoštevamo vmesne člene in primerjamo vedno samo sosednje, se pokaže skorajda neopazen prehod, tako da zaidemo v zadrego, ali naj nek člen štejemo k čustvom ali k stremljenju. Pravimo »čutim hrepenenje«, »čutim upanje«, »čutim zahtevo, da to dobim«, »čutim pogum, da to poskusim« – nihče pa ne bo dejal, da čuti akt volje. Ali tu poteka ločnica? Komajda, kajti že v hrepenenju je kal stremljenja. Ta požene v upanju in se ob želji po delovanju in pogumu za to razvije v delovanje, dokler naposled zahteva ne premaga strahu pred žrtvovanjem in dozori v odločitev volje.

Če bi hoteli upoštevati vsak odtenek, bi morali razlikovati prav toliko razredov. Če je za čustva in voljo isti temeljni razred, mora biti pri obeh bistveno sorodno načelo razdelitve, ki smo ga sprejeli in ki je v načinu odnosa do objekta. V čem je ta sorodnost? Brentano odgovarja: tako kot pri razsojajočem vedenju razlikujemo priznavanje in zanikanje, kažeta tudi pojava tretjega razreda enotno nasprotje, ki je v določeni meri analogno pozitivni in negativni sodbi. Za to nam jezik nudi izraza ljubezen in sovraštvo. Kdor hrepeni po nečem, mu je to

ljubo, kdor žaluje za nečim, mu je neljubo to, zaradi česa žaluje; kdor se nečesa veseli, mu je to ljubo; kdor hoče nekaj storiti, mu je ljubo to storiti (če ne po in za sebe, pa glede na to ali ono posledico). Omenjeni akti niso nekaj, kar je le povezano z ljubeznijo, ampak so sami ljubezen. Neugodje, stud, odpor so primeri nasprotnega načina vedenja, so primeri sovraštva (Nad tem, da običajni jezik daje prednost uporabi ljubezni in sovraštva v posebnem pomenu, se ne smemo spotikati. Kot psihologi lahko izbiramo le med tem, da si izmišljamo nove izraze ali da prilagodimo že obstoječe).

Tako kot je z razlikovanjem med priznavanjem in zanikanjem pri sodbah povezano resnično in neresnično, je tudi analogna razlika znotraj znotraj tretjega temeljnega razreda med vrednim in nevrednim, dobrim in zlim.

Tako kot imamo za priznavanje in zanikanje na voljo skupen izraz »sodba«, je za ljubezen in sovraštvo skupen izraz »interes«.

7. S temi tremi temeljnimi razredi naših psihičnih dejavnosti predstave, sodbe in interesi so povezane tri ideje dobrega, resničnega in lepega, od katerih vsaka pomeni posebno popolnost enega od omenjenih treh področij.

Popolnost sodbe je v njeni resnici, popolnost interesa je v nravni pravilnosti ali dobrem in popolnost predstave je v lepem. Pri lepem ne gre za to, ali nekaj dejansko obstaja, ampak da nam ugaja kot predmet naših predstav.

O tem bomo izčrpneje razpravljali v nadaljevanju. Tu smo se razdelitve idealov glede na psihične temeljne razrede dotaknili le, da bi zaključili definicijo filozofije oziroma da bi upravičili trditev, da je psihologija podlaga za tri praktične filozofske discipline.

Odnos teh filozofskih disciplin, estetike, logike in etike do psihologije je podoben odnosu medicine do anatomije in fiziologije. Da bi ohranil telo zdravo ali mu povrnil izgubljeno zdravje, potrebuje zdravnik v zadostni meri znanje iz omenjenih dveh teoretičnih znanosti. Povsem analogno velja za tistega, ki hoče najti norme za pravilno razsojanje, za logika, za tistega, ki ima za predmet etične norme, etika, ter naposled za estetika, ki se ukvarja s pravili za umetniško ugodje in umetniško udejstvovanje – vsi našteti morajo imeti v določeni meri psihološko znanje, še zlasti na posebnem področju, ki mu pripada zadevni ideal. Logik, ki se ne spozna na psihologijo sodbe, ne more izpolniti svoje praktične naloge. Analogno velja za etika in estetika.

Definicijo filozofije v Brentanovem smislu lahko zaključimo z besedami: filozofija je področje znanja, ki zajema psihologijo in vse discipline, ki se ukvarjajo z raziskovanjem psihičnega in so povezane v skladu z načelom pravilne delitve dela: od teoretičnih je to metafizika[3], od praktičnih pa estetika, logika in etika.

[3] Metafizika zato, ker njeni najpomembnejši pojmi izvirajo iz psihičnega področja. Tako pojem substance, vzročnosti, časa. Če metafizik ne želi spekulirati v prazno, pri vseh svojih pojmovnih tvorbah potrebuje oporo v izkustvu. Kjer pojmi manjkajo, se ob pravem času pojavi beseda, manjkajo pa tam, kjer je metafizik zanemaril, da bi upošteval izkustveni vir, iz katerega bi moral črpati pojme, ki so povezani z besedami. Te vire najdemo vedno na psihičnem področju (op. izd.: Ta odstavek je sicer Kastil znotraj oklepajev postavil na konec teksta, ker pa gre za pojasnitev pojma »metafizika«, sem ga dal v opombo).

Urednikov pripis

Pričujoče besedilo Alfreda Kastila (1874-1950) izvira iz njegove zapuščine, ki je shranjena v »Brentanovi hiši« v Schöhnbühlu. O njegovem nastanku piše Kastil v pismu, datiranim z 18. maj 1948, naslovljenim na Brentanovega sina Johannesa[4] in njegovo ženo Sophie:

Spoštovana, draga prijatelja,

zanimanje za razumljivo predstavitev filozofije mojega velikega učitelja mi pride ravno prav: kajti delam na takšni predstavitvi, in sicer v dveh redakcijah, izmed katerih je ena posebej namenjena strokovnjakom, z drugo pa bi se rad obrnil na širši krog. Pri tem mi lahko pomagata, tako da mi sporočita, ali se Vama zdi poskus, od katerega Vama prilagam prvo poglavje, dovolj zanimiv in razumljiv, da služi namenu. Prosim Vaju, da obliko presojata prizanesljivo. Za zdaj gre samo za osnutek in ne za dokončno različico. Ugotovil sem, da se takšne zadeve lažje posrečijo, če pri tem ne misliš na bralca v abstraktni obliki, ampak na neko določeno osebo ali na jasno določen krog. Ko sem pred tridesetimi leti pisal svojo knjigo o spoznavni teoriji Friesa[5], sem pri tem mislil posebej na Leonarda Nelsona, kar je bilo moja stalna motivacija in je dalo prikazu določeno svežino. Kot vidita, mi ni bilo treba žrtvovati časa za darilo, ki bi Vama ga rad podaril, ampak mi bosta nasprotno v pomoč, če imata sem ter tja na voljo kakšno uro za ukvarjanje z osnutkom, ki bi Vama ga rad, če nimata ničesar proti, pošiljal v ustreznih presledkih.

Žal v zapuščini, kolikor sem utegnil do sedaj spoznati, ni nobenih nadaljnjih delov takšne popularne predstavitve. Kastil si je očitno v prvi vrsti prizadeval za to, da zaključi predstavitev Brentanove filozofije, namenjene strokovnjakom, ki jo je šele postumno objavila njegova učenka Franziska Mayer-Hillebrand.[6]

Četudi Kastil govori o golem osnutku, je tekst dozorel v takšni meri, da sem ga lahko praktično prevzel v nespremenjeni obliki; molče sem naredil le manjše popravke očitnih zmot. Maloštevilne posege izdajatelja sem označil z oglatimi oklepaji.

Izdajatelj se zahvaljuje g. mag. Robertu Kastilu za dovoljenje za objavo teksta.

Thomas Binder

[4] Johannes Brentano (imenovan tudi Gio ali John, 1888-1969) je bil sicer po izobrazbi fizik, vendar si je intenzivno prizadeval za filozofsko delo svojega očeta. V začetku 50-ih let je z energično pomočjo svoje žene Sophie (roj. van Seembruggen) posnel večji del zapuščine. Njegova je bila tudi pobuda za ustanovitev Brentanove fundacije leta 1961, ki ima za nalogo podpiranje in širjenje znanstvenega dela Franza Brentana.

[5] Kastil, A. (1912). *Jakob Friedrich Fries' Lehre von der unmittelbaren Erkenntnis. Eine Nachprüfung seiner Reform der theoretischen Philosophie Kants*. Göttingen: Vandehoeck & Ruprecht.

[6] Kastil, A. (1951). *Die Philosophie Franz Brentanos. Eine Einführung in seine Lehre*. Bern: A. Francke Verlag. Franziska Mayer-Hillebrand (1885-1977) ni bila le Kastilova učenka, ampak tudi njegova naslednica pri izdajanju zapuščine Franza Brentana.